

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

КУЗЬОМА Віталій¹, КОВАЛЕНКО Дмитро²

¹ Миколаївський національний аграрний університет

<https://orcid.org/0000-0002-6763-2120>

kuzyoma@mnau.edu.ua

² Державний біотехнологічний університет

<https://orcid.org/0009-0009-6244-3628>

adrdom32@gmail.com

Статтю присвячено дослідженню проблем забезпечення продовольчої безпеки в Україні з урахуванням регіональних особливостей. Метою дослідження є аналіз, систематизація, узагальнення та удосконалення наявних теоретико-методичних засад щодо забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні. Зазначено, що продовольча безпека є важливою складовою національної безпеки, і можливості її досягнення залежать від природно-кліматичних, ресурсних та соціально-економічних факторів, специфічних для кожного регіону країни. У статті проаналізовано роль світових продовольчих альянсів у забезпеченні продовольчої безпеки, на прикладі міжнародних організацій, таких як Альянс проти голоду та недоїдання (ААНМ) та Глобальний альянс з продовольчої безпеки (GAFS). Досліджено вплив природно-аграрних зон України на формування агропродовольчого потенціалу країни та визначено ключові регіони з найбільшим вкладом у виробництво сільськогосподарської продукції. Визначено ключові індикатори оцінки рівня продовольчої безпеки, серед яких фізична та економічна доступність продовольства, його якість та безпека, а також потенціал сталого розвитку агропродовольчих систем. Результати досліджень показують, що регіональні відмінності у рівні споживання основних продуктів харчування впливають на продовольчу безпеку країни. Дослідження дозволило відокремити чотири продовольчих регіональних кластери за ступенем продовольчого самозабезпечення: I кластер – група з 7 адміністративно-територіальних областей із високим рівнем самозабезпечення продовольчої безпеки (Вінницька, Волинська, Житомирська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська та Хмельницька області), інтегральний коефіцієнт самозабезпечення продовольством знаходиться у межах 0,64–0,88; II кластер – 7 адміністративно-територіальних областей України із середнім рівнем самозабезпечення продовольчої безпеки (Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, сумська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська області), значення інтегрального коефіцієнту самозабезпечення продовольством знаходиться у діапазоні 0,66–0,79; III кластер – 2 адміністративно-територіальних області (Закарпатська, Чернівецька), із значенням інтегрального показника продовольчої безпеки 0,66–0,77; IV кластер – 8 адміністративно-територіальних областей із низьким рівнем продовольчого самозабезпечення (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська), значення інтегрального коефіцієнту продовольчого самозабезпечення на рівні 0,42–0,63.

Ключові слова: продовольча безпека, регіональні фактори, агропродовольчі системи, інфраструктура, кластерний аналіз.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-34>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Зростаюча важливість стійкості агропромислового сектора, особливо в умовах глобальних викликів, таких як кліматичні зміни, економічні кризи, геополітичні конфлікти та пандемії зумовлюють необхідність дослідження теоретико-практичних аспектів забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні обумовлена Продовольча безпека є критично важливим елементом національної безпеки, і її забезпечення на регіональному рівні сприяє стабільності економіки, соціального добробуту населення та стійкості до кризових ситуацій. Зважаючи на нерівномірність розвитку регіонів, дослідження факторів та інструментів, які можуть забезпечити продовольчу безпеку в конкретних умовах, стає важливою складовою регіональної політики. Аналіз практичних аспектів дозволяє визначити оптимальні стратегії та шляхи підвищення ефективності управління аграрним виробництвом та розподілом продуктів харчування на місцевому рівні.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання забезпечення продовольчої безпеки знайшли висвітлення у великій кількості науково-методичних праць як закордоном так і в Україні. Зокрема такі вчені як Артеменко Л. О. [5], Бокій О.В. [4], Мариненко Н. Ю. [5], Мартин А.Г. [3], Ніньюань Ц. [6], Осипчук С.О. [3], Сюецао Л. [6], Сяо-Пен С. [6], Фань Ф. [6], Фацін Л. [5], Філіп С. [6], Хай Х. [6], Цзянсі Х. [6], Чумаченко О.М. [3], Шенген Ф. [6] та інші присвятили свої праці дослідженню питань продовольчої безпеки на національному та на регіональному рівнях. Незважаючи на велику кількість досліджень в заданій тематиці, деякі питання забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні потребують доопрацювання та удосконалення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Актуальність дослідження та наявність невисвітлених раніше частин загальної проблеми формують мету дослідження, а саме – аналіз, систематизація, узагальнення та удосконалення

наявних теоретико-методичних засад щодо забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Забезпечення продовольчої безпеки будь-якої країни постає одним з ключових стратегічних напрямків реалізації стратегії її соціально-економічного розвитку. Продовольча безпека є елементом стратегії національної безпеки країни, а можливості її досягнення визначаються регіональним потенціалом та дією факторів, що є специфічними для кожної структурно-територіальної одиниці країни. Природно-кліматичні, ресурсні та соціально-економічні умови розвитку регіонів країни характеризуються істотними відмінностями та впливають на політику регіону із виробництва продовольства та забезпечення населення продуктами харчування.

У світовій практиці сучасні регіональні аспекти управління продовольчою безпекою реалізуються у форматі місцевих продовольчих альянсів, які об'єднують широкий спектр виробників, компаній, торговельних та громадських організацій та муніципальних інституцій, що зацікавлені у розв'язанні проблеми забезпечення продовольчої безпеки у регіональних масштабах. Прикладом таких альянсів є регіональний продовольчий альянс ААНМ (Alliance Against Hunger and Malnutrition), який на платформенній цифровій основі поєднує фермерів, агентства ООН, університети та дослідницькі установи, харчові і торговельно-посередницькі компанії, корпоративних донорів та сприяє покращенню ситуації із забезпеченням продовольчої безпеки регіону. Альянс активно співпрацює із низькою світових та національних організацій, серед яких глобальна мережа агропродовольчих банків, глобальний форум з продовольчої безпеки та харчування (FSN) та інші учасники. Головною метою ААНМ є обмін досвідом, інформацією та підтримка у розробці стратегій регіонального продовольчого забезпечення. У глобальному вимірі продовольчі альянси можуть мати як міжнародний, так і національний статус та охоплювати території декількох країн за регіональною ознакою (країни Африки, Азії, Карибського басейну тощо). У світовому масштабі у 2022 році за участю Групи всесвітнього банку та Німеччини було створено Глобальний альянс з продовольчої безпеки (GAFS), який уявляє собою тимчасовий форум із забезпечення розв'язання проблеми голоду у окремих регіонах світу [1, 2].

Регіональні фактори мають суттєвий вплив на забезпечення продовольчої безпеки країни та визначаються, сукупністю умов розміщення і спеціалізації сільськогосподарського виробництва за соціально-економічними та адміністративними територіальними одиницями. Серед них виключне значення мають: природно-ресурсний і трудовий потенціал; біологічний потенціал рослинного і тваринного світу; територіально-економічне розташування областей і регіонів та потенціал розвитку зовнішньоекономічної діяльності; рівень розвитку виробничої і соціальної інфраструктури та їх логістичний потенціал; рівень продуктивності використання ресурсів та результативності агропродовольчого виробництва.

Україна має потужний аграрно-ресурсний потенціал, який визначається наявністю, характером та якістю природно-біологічних, кліматичних та економічних ресурсів різних територіальних регіонів. У межах територіального поділу регіонів України за критерієм природно-сільськогосподарського районування Мартин А.Г., Осипчук С.О., Чумаченко О.М. відокремлюють п'ять природно-аграрних зони: Полісся, Лісостеп, Степ, Степ Посушливий, Сухостепова природно-сільськогосподарська зона, Карпатська та кримська гірські області. [3]. Базовою ознакою такого поділу є забезпеченість та якість сільськогосподарського земельного фонду, як головного засобу виробництва у аграрній сфері. Природно-кліматичні і біологічні умови є першопочатковими для організації сільськогосподарського виробництва і забезпечення продовольчої безпеки. Разом з тим, потенціал регіонів у досягненні національної продовольчої безпеки за сучасних умов визначається також сукупністю факторів економічного характеру, серед яких пріоритетними постають фінансове забезпечення, рівень інноваційного розвитку, чисельність населення та робочої сили, результативність агроменеджменту, розвиток інфраструктури та потенціал зовнішньоекономічних зав'язків. У сукупності вони формують передумови нарощування обсягів агропродовольчого виробництва і забезпечення продовольчої безпеки як регіонів, так і країни у цілому.

Результати дослідження методичних підходів до оцінки рівня продовольчої безпеки показали, що існуючі методики у більшій свої частині не є регіонально орієнтованими. Поряд з цим, регіональні особливості мають виключне значення для забезпечення національної продовольчої безпеки країни, а система індикаторів її оцінки на регіональному рівні мають відповідати наступним критеріям: 1) бути співставними із загальнонаціональною системою показників та доповнювати їх; 2) мають бути сумісними із системою статистичного обліку і прогнозування; 3)

мають надавати можливості оперативного, повного та точного моніторингу сучасного стану продовольчої безпеки та факторів, які здійснюють вплив на її рівень [4].

Серед ключових критеріїв забезпечення продовольчої безпеки регіонів, на погляд авторів, слід виділити: 1) природно-ресурсний та виробничий потенціал аграрного сектору; 2) потенціал сталого розвитку агропродовольчої сфери; 3) рівень продовольчого самозабезпечення населення регіону та можливості його підвищення; 4) відповідність фактичних обсягів і структури продовольчого споживання населення регіонів фізіологічним нормам і стандартам (економічні і фізична доступність продовольства для населення адміністративно-територіальних одиниць країни).

Дослідження джерел літератури [3-6] дозволило виявити, що оцінка регіональних особливостей продовольчої безпеки країни має враховувати наступні основні критерії її забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1.

Критерії забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні

Критерій	Характеристика та ключові індикатори
Фізична доступність продовольства	Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та основних продукції харчування – всього та у розрахунку на душу населення регіону; величина регіональних запасів продовольства; рівень самозабезпеченості населення регіону продовольством; наявність логістичної інфраструктури та інфраструктурних об'єктів для зберігання та реалізації продуктів харчування; енергетичні цінності раціону харчування населення регіону
Економічна доступність продовольства	Рівень купівельної спроможності населення регіону; середні регіональні ціни на основні групи продовольства (ціни виробників, оптові, роздрібні); частка витрат на харчування у структурі споживчих витрат населення регіонів; рівень залежності регіонів від імпорту продовольства;
Якість та безпека продовольства	Частка площі сільськогосподарського виробництва, що оброблюється хімікатами; вміст ГМО у продуктах харчування; частка органічного аграрного виробництва регіону; регіональні механізми і норми сертифікації та стандартизації продуктів харчування; діючий порядок маркування продуктів харчування на місцевих та регіональних ринках.
Сталий розвиток регіональних агропродовольчих систем	Співвідношення доходів населення міських і сільських територій; частка витрат на продовольство у структурі витрат міського і сільського населення; наявність інклюзивного доступу малих і середніх агровиробників до регіональних ринків ресурсів і капіталу; структура гендерного складу персоналу агропродовольчих компаній; розмір інвестицій у «зелені» та екологічні агропродовольчі технології у регіонах; обсяг харчових відходів у регіонах; наявність замкнених виробничих ланцюгів (об'єднань) регіональних агропродовольчих систем; обсяг викидів CO ₂ від агропродовольчих систем регіону

Джерело: складено автором

Основа забезпечення продовольчої безпеки країни – сільськогосподарське виробництво, обсяги і результативність якого визначається низькою природно-кліматичних, біологічних та економічних чинників. Як свідчать результати досліджень, максимальна частка аграрного виробництва України приходить на частину Лісостепової природно-економічної зони, у межах якої основні масштаби виробництва сільськогосподарської продукції забезпечують три області: Вінницька, полтавська та Черкаська. Питома вага цих трьох областей у сукупному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства становить 23,9%. Останнє місце у рейтингу адміністративно-територіальних сільськогосподарських одиниць України за обсягами аграрного виробництва у 2022 році зайняла Херсонська область, що постало результатом фактичної втрати агроресурсного потенціалу області внаслідок ведення активних бойових дій на території області. Дана причина виявилась ключовою також для ряду інших областей країни, частка яких у загальному обсязі сільськогосподарського виробництва за останні роки істотно скоротилась – Луганської, Донецької та Запорізької. У цілому, дослідження показують, що за регіональним розрізом найбільш вагомими для забезпечення продовольчої безпеки України виявляється частина зона Лісостепу, яка включає Вінницьку, Полтавську, Черкаську, Дніпропетровську, Хмельницьку, Київську та Кіровоградську області. Це частина сільськогосподарської економічної зони Лісостепу, яка має сприятливі природно-кліматичні умови, зокрема, достатній рівень зволоження, що забезпечує можливості одержання сталих сільськогосподарських врожаїв та сталого продовольчого забезпечення країни.

Найнижчим рівнем продуктивності за обсягом виробництва валової продукції сільського господарства за сучасних умов є Херсонська, Луганська, Донецька, Запорізька та Закарпатська області. Чотири з цих областей - Херсонська, Луганська, Донецька, Запорізька, фактично втратили свій аграрний потенціал у 2022 році внаслідок ведення бойових дій на території даних адміністративних одиниць. У 2021 році частка цих трьох областей у створення валового

національного аграрного продукту відповідно становила: 4,3%, 1,9%, 2,9%. Питома вага Закарпатської області є відносно стабільною та у 2021 році складала близько 1,1% [7].

Одним з ключових індикаторів для оцінки сучасного стану продовольчої безпеки є розмір споживання населенням основних продуктів харчування. Як свідчать дослідження, середній обсяг споживання домогосподарствами основних продуктів харчування істотно різниться за адміністративно-територіальними одиницями України. Найвищою енергетичною цінністю характеризують раціони харчування населення Івано-Франківської області (3328 ккал), Вінницької (3300 ккал), Хмельницької області (3183 ккал), Волинської області (3156 ккал). Аутсайдерами переліку областей є Одеська і Харківська області – 2453 ккал при граничному середньому значенні даного показника (за гендерним розрізом) - 2500 ккал [8].

Для більш детального аналізу регіональних особливостей продовольчої безпеки за критерієм дотримання фізіологічних норм споживання основних продуктів харчування у розрахунку на одну особу адміністративні одиниці України було ранжовано за трьома групами: споживання продуктів харчування до 50% нормативного показника, споживання продуктів харчування у межах 50-75% норми, понад 75% та понад 100%. Результати досліджень виявили загальну проблемну тенденцію продовольчого забезпечення та споживання населенням регіонів країни м'ясопродуктів та молока і молокопродуктів. Найбільш складна ситуація із мінімальним нормативним споживанням молокопродуктів спостерігається у п'яти областях: Донецькій, Запорізькій, Луганській, Одеській, Сумській, де середній показник становить менше 50% нормативної потреби молока та молокопродуктів у розрахунку на одну особу. Найвищий рівень споживання м'ясо- та молокопродуктів характерний для Київській, Дніпропетровській та Івано-Франківській областей. Більшість адміністративних областей України за фактичним рівнем споживання м'яса та м'ясопродуктів, молока та молокопродуктів потрапляють у середню зону із значенням 50-75%. Це свідчить про складний сучасний стан із забезпеченням продовольчої безпеки за даними видами продуктів харчування.

Східна ситуація спостерігається із забезпеченням продовольчої безпеки країни у частині споживання населенням плодів, ягід та винограду. У двадцяти адміністративно-територіальних областях України населення недоспоживає у середньому 25-50% даних продуктів харчування. Задовільним у регіонах є фактичний рівень споживання яєць, за споживанням яких 21 область країни забезпечена на 75-100%. Найвищий рівень забезпеченості продовольчої безпеки країни у регіональному розрізі спостерігається за такими видами продовольства, як картопля, хліб та хлібопродукти, овочі та баштанні продовольчі культури – споживання на рівні, який перевищує 100% мінімальної рекомендованої фізіологічної норми для людини. Найбільш проблемними з точки зору забезпечення продовольчої безпеки постають Луганська та Донецька області, мешканці яких які за більшістю видів продовольства не мають доступу до мінімальної кількості життєво важливих продуктів харчування.

Можливості забезпечення продовольчої безпеки у національному масштабі визначається сукупністю значної кількості факторів, основними з яких постають: агроресурсний потенціал регіонів та областей, кількість населення територіальних одиниць, рівень доходів населення та структура споживчих витрат, загальний стан економіки мезорівня та його ключові індикатори (рівень інфляції та тренди цінних змін на продовольчі товари, наявність продовольчих запасів у регіонах, механізми державного забезпечення продовольчої безпеки регіону, споживчі очікування населення), рівень розвитку агропродовольчої інфраструктури та логістики, культура і національні культурні та харчові традиції населення адміністративно-територіальних одиниць.

Два ключових чинники – обсяг сільськогосподарського виробництва та чисельність населення визначають потенціал самозабезпечення продовольчої безпеки регіонів. Повне забезпечення населення територіальних одиниць всіма основними продовольчими товарами є передумовою досягнення продовольчого суверенітету держави та продовольчої безпеки країни у цілому.

Якісна оцінка сукупності даних, на яких ґрунтується аналіз фактичного стану та рівня продовольчої безпеки регіонів передбачає використання специфічного математичного інструментарію, одним з найбільш результативних серед яких постає кластерний аналіз даних. Сучасна методична площина нараховує декілька підходів і методів кластерного аналізу, серед яких найбільш розповсюдженими та інформативними є: метод ієрархічної кластеризації, кластеризація k-середніх, модельні методи кластеризації даних (на основі ступеня щільності даних, нечіткої кластеризації, часткові кластерні моделі тощо), силуетний аналіз та ін.

Серед всієї методичної сукупності методів кластеризації з урахуванням специфіки сукупності даних про рівень продовольчої самозабезпеченості регіонів України у якості базового методу дослідження було обрано метод ієрархічної кластеризації. Він передбачає оцінку істотної вибірки статистичних даних за однорідними якісними і кількісними ознаками з наступними вихідними умовами: 1) кількість груп, які формуються за статистичним набором даних невідомо та визначається результатами оцінки варіативного коефіцієнту; 2) кількість кластерів, ідентифікованих алгоритмом може бути змінена залежно від кількості і якості вихідних параметрів. Математичний алгоритм побудови кластерів може передбачати декілька варіантів розрахунку базового критерію, за допомогою якого одиниці статистові вибірки можуть бути об'єднані у однорідні за характером кластери: метод одинарних зав'язків, повних зав'язків, метод середніх зав'язків, метод внутрішньогрупових зв'язків, метод центроїдної та медіанної кластеризації, Ward-method (ґрунтується на алгоритмі об'єднання кожної ознаки за її середньостатистичним значенням за вибіркою).

Враховуючи характер вихідних даних та цільову функцію кластерного аналізу - виділення та ранжування продовольчих кластерів за рівнем інтегрального коефіцієнту самозабезпечення регіонів України продовольчими товарами, за основу алгоритму кластеризації було обрано Ward-method (Уорд-метод). Для розрахунку середнього значення кожної кластерної ознаки визначалась статистична сума квадратів відхилень, яка постала внутрішньоцільовою функцією.

Диференціація адміністративно-територіальних областей України за інтегральним показником продовольчого самозабезпечення із одночасною кривою Паретто показала, що у групу ризиків за цільовою функцією досягнення оптимального критерію продовольчої безпеки (за рівнем самозабезпеченості регіонів = 1,0) потрапили Луганська, Миколаївська, Донецька, Одеська та Запорізька області. Саме з них необхідно розпочинати планування заходів із підвищення фактичного рівня продовольчого забезпечення населення (рис. 1)

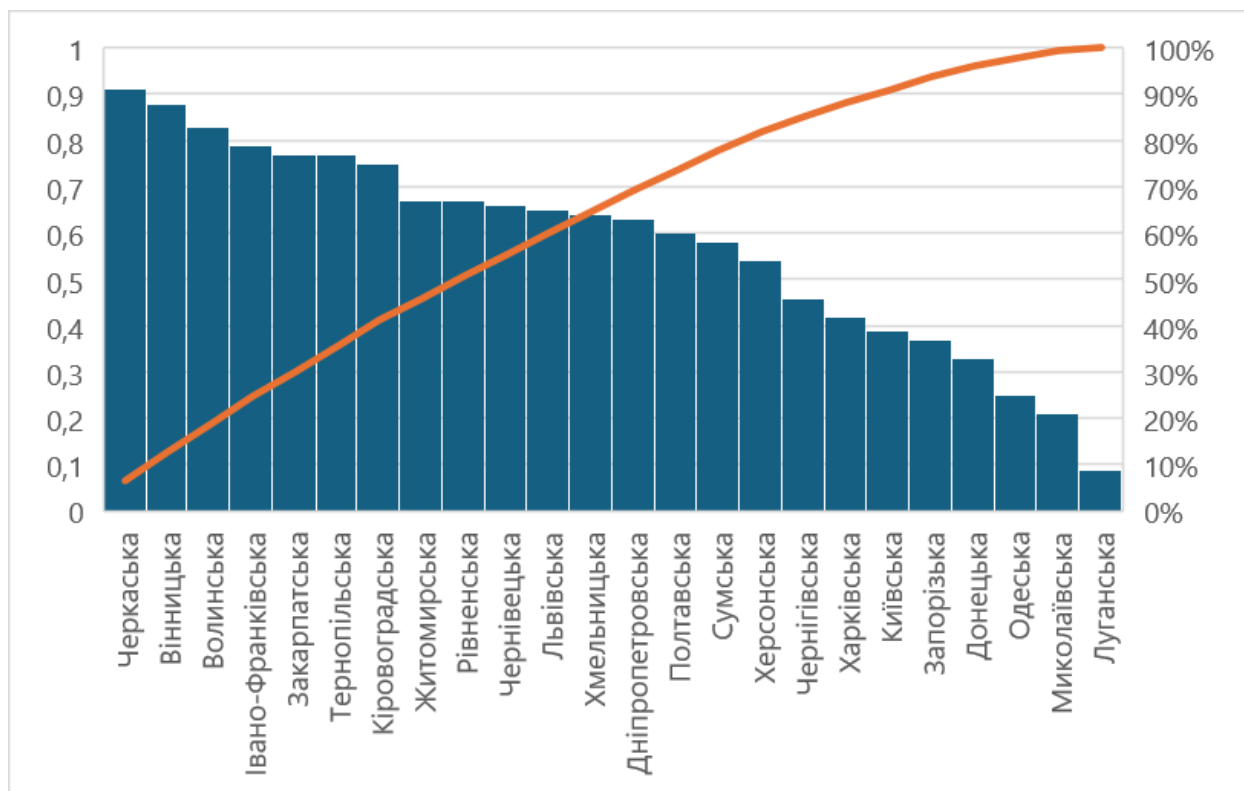

Рис 1. Значення інтегрального показника фактичного продовольчого самозабезпечення регіонів України (2021р.)
Джерело: власні розрахунки автора

Результати кластерного аналізу представлені у табл. 2.

Таблиця 2.

Характеристика кластеризації регіонів України за рівнем самозабезпеченості продовольчої безпеки підприємств за рівнем ефективності організаційних змін (результати дисперсійного аналізу) за 2021 р.

Показники (види продовольства)	Міжгрупова дисперсія	Ступінь свободи	Внутрішньогрупова дисперсія	Ступінь свободи	F-критерій	F-рівень значущості F-критерія
М'ясо та м'ясопродукти	0,70938	3	0,40127	20	11,78576	0,000115
Молоко та молокопродукти	1,81144	3	0,94076	20	12,83662	0,000067
Яйця	1,32817	3	1,53383	20	5,77278	0,005175
Картопля	78,54028	3	10,50152	20	49,85965	0,000000
Овочі та баштанні продовольчі культури	2,17275	3	2,73123	20	5,30348	0,007457
Плоди, ягоди та виноград	5,01361	3	2,64646	20	12,62973	0,000074

Джерело: власні розрахунки автора

Проведені розрахунки дозволили відокремити чотири продовольчих регіональних кластери за ступенем продовольчого самозабезпечення:

I кластер – група з 7 адміністративно-територіальних областей із високим рівнем самозабезпечення продовольчої безпеки (із діапазоном коефіцієнту відстані до еталонного значення у межах 0,177321 – 0,445194). До даного кластерного об'єднання увійшли Вінницька, Волинська, Житомирська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська та Хмельницька області. Інтегральний коефіцієнт самозабезпечення продовольством знаходиться у межах 0,64-0,88.

II кластер – також 7 адміністративно-територіальних областей України із середнім рівнем самозабезпечення продовольчої безпеки (діапазон коефіцієнту відстані об'єктів у межах 0,255964 – 0,276672): Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, сумська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська області. Значення інтегрального коефіцієнту самозабезпечення продовольством знаходиться у діапазоні 0,66-0,79.

III кластер – 2 адміністративно-територіальних області - Закарпатська, Чернівецька, із значенням інтегрального показника продовольчої безпеки 0,66-0,77 (нижче середнього). Значення коефіцієнту відстані об'єктів у вибірці дорівнює 0,483236.

IV кластер – 8 адміністративно-територіальних областей із низьким рівнем продовольчого самозабезпечення: Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська. Значення інтегрального коефіцієнту продовольчого самозабезпечення на рівні 0,42-0,63. Діапазон коефіцієнту відстані об'єктів у вибірці знаходиться у межах 0,218627 – 0,378035.

Систематизація результатів проведених досліджень, дозволила визначити чотири основних зони сучасного стану продовольчої безпеки у регіональному розрізі (табл. 3).

Таблиця 3.

Сучасний стан забезпеченості продовольчої безпеки за регіонами України (2022р.)

Адміністративні області	Стан продовольчої безпеки	Адміністративні області	Стан продовольчої безпеки
Вінницька	високий	Миколаївська	високий
Волинська	високий	Одеська	високий
Дніпропетровська	низький	Полтавська	високий
Донецька	низький	Рівненська	високий
Житомирська	високий	Сумська	середній
Закарпатська	нижче середнього	Тернопільська	високий
Запорізька	високий	Харківська	високий
Івано-Франківська	середній	Херсонська	середній
Київська	високий	Хмельницька	високий
Кіровоградська	середній	Черкаська	середній
Луганська	високий	Чернівецька	нижче середнього
Львівська	середній	Чернігівська	середній

Джерело: власні розрахунки автора

Проведене дослідження демонструє значну варіацію у стані забезпеченості продовольчої безпеки серед регіонів України у 2022 році. Зокрема, високий рівень продовольчої безпеки спостерігається в багатьох областях, таких як Вінницька, Волинська, Полтавська, Харківська та інші. Це свідчить про ефективність аграрної політики та сприятливі умови для сільськогосподарського виробництва в цих регіонах. Однак, деякі області, зокрема Дніпропетровська, Донецька та Закарпатська, демонструють низький або нижче середнього рівень продовольчої безпеки, що може бути пов'язано з економічними, соціальними чи географічними факторами, включаючи вплив військових дій та обмежений доступ до ресурсів. Середній рівень продовольчої безпеки спостерігається у таких областях, як Сумська, Івано-Франківська, Чернігівська та інші, що свідчить про необхідність посилення заходів для підтримки стабільності в цих регіонах. Отже, результати свідчать про важливість регіональної диференціації в управлінні продовольчою безпекою та необхідність розробки індивідуальних стратегій для кожної області з урахуванням її особливостей та поточного стану.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

За сучасних умов питання забезпечення продовольчої безпеки регіонів для України постає надзвичай актуальним та своєчасним. Традиційно невисокий рівень продовольчого самозабезпечення значної частини країни, проблемні аспекти у сфері як фізичної, так і економічної доступності продовольчих продуктів протягом останніх років доповнилися вкрай загрозливими факторами, які були спричинені наслідками військового конфлікту. Як результат, знижується рівень продовольчого самозабезпечення регіонів, обсягів сільськогосподарського виробництва та ступень купівельної спроможності населення. Регіони країни втрачають свій агро-ресурсний потенціал, а загальний складний макроекономічний стан національної економіки за сприяє формуванню сталих умов для нарощування обсягів виробництва і споживання продовольства з боку населення. Діюча практика та обсяги створення регіональних продовольчих резервів не орієнтовані на стратегічну перспективу та обмежені низькою проблемних питань, притаманних функціонуванню агропродовольчого комплексу країни на даному етапі. Все це потребує розробки і реалізації дієвих механізмів подальшого забезпечення продовольчої безпеки України, ключовим довгостроковим пріоритетом якого має стати парадигма циркулярної економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Alliance Against Hunger and Malnutrition (AAHM). URL: <https://www.fao.org/in-action/right-to-food-global/regional-level/zh/> (дата звернення 10 жовтня 2024р.)
2. Committee on World Food Security (ESA-728) URL: <https://www.fao.org/unfao/govbodies/gsbhome/cfs/en/> (дата звернення 10 жовтня 2024р.)
3. Мартин А.Г., Осипчук С.О., Чумаченко О.М. Природно-сільськогосподарське районування України: монографія. К. : ЦП "Компринт", 2015. 328 с.
4. Бокій О.В. Методичний підхід до оцінки продовольчої безпеки в регіонах України. Продовольчі ресурси. 2022. Т. 10. № 19. С. 191-195
5. Мариненко Н. Ю., Артеменко Л. О. Рівень продовольчої безпеки в Україні: методи оцінки та сучасний стан. Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем : монографія. Т. : ФОП Паляниця В.А., 2021. С. 52-63
6. Faqin Lin, Xuecao Li, Ningyuan Jia, Fan Feng, Hai Huang, Jianxi Huang, Shenggen Fan, Philippe Ciais, Xiao-Peng Song. The impact of Russia-Ukraine conflict on global food security. Global Food Security. Volume 36, March 2023, 100661
7. Сільське господарство України. Державна служба статистики. 2022. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
8. Витрати і ресурси домогосподарств. Державна служба статистики. 2021. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES:

1. Alliance Against Hunger and Malnutrition (AAHM). URL: <https://www.fao.org/in-action/right-to-food-global/regional-level/zh/> (data zvernennia 10 zhovtnia 2024r.)
2. Committee on World Food Security (ESA-728) URL: <https://www.fao.org/unfao/govbodies/gsbhome/cfs/en/> (data zvernennia 10 zhovtnia 2024r.)

3. Martyn A.H., Osypchuk S.O., Chumachenko O.M. Pryrodno-silskohospodarske raionuvannia Ukrainy: monohrafiia. K. : TsP "Kompriynt", 2015. 328 s.
4. Bokii O.V. Metodichnyi pidkhid do otsinky prodovolchoi bezpeky v rehionakh Ukrainy. Prodovolchi resursy. 2022. T. 10. № 19. S. 191-195
5. Marynenko N. Yu., Artemenko L. O. Riven prodovolchoi bezpeky v Ukraini: metody otsinky ta suchasnyi stan. Naroshchuvannia finansovo-ekonomichnoho potentsialu subiektiv ekonomichnykh vidnosyn yak osnova postupalnoho rozvytku terytorialno-hospodarskykh system : monohrafiia. T. : FOP Palianytsia V.A., 2021. S. 52-63
6. Faqin Lin, Xuecao Li, Ningyuan Jia, Fan Feng, Hai Huang, Jianxi Huang, Shenggen Fan, Philippe Ciais, Xiao-Peng Song. The impact of Russia-Ukraine conflict on global food security. *Global Food Security*. Volume 36, March 2023, 100661
7. Silske hospodarstvo Ukrainy. Derzhavna sluzhba statystyky. 2022. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
8. Vytraty i resursy domohospodarstv. Derzhavna sluzhba statystyky. 2021. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF ENSURING FOOD SECURITY AT THE REGIONAL LEVEL

KUZOMA Vitalii¹, KOVALENKO Dmytro²

¹ Mykolayiv National Agrarian University

² State Biotechnology University

The article is devoted to the study of issues related to ensuring food security in Ukraine, taking into account regional specificities. The aim of the research is to analyze, systematize, generalize, and improve the existing theoretical and methodological foundations for ensuring food security at the regional level. It is noted that food security is an important component of national security, and the possibilities of achieving it depend on the natural-climatic, resource, and socio-economic factors specific to each region of the country. The article analyzes the role of global food alliances in ensuring food security, exemplified by international organizations such as the Alliance Against Hunger and Malnutrition (AAHM) and the Global Alliance for Food Security (GAFS). The influence of Ukraine's natural-agricultural zones on the formation of the country's agro-food potential is explored, and the key regions with the highest contribution to agricultural production are identified. Key indicators for assessing the level of food security are identified, including physical and economic accessibility of food, its quality and safety, as well as the potential for sustainable development of agro-food systems. The research results show that regional differences in the consumption level of basic food products affect the country's food security. The study identified four regional food clusters based on the degree of food self-sufficiency: Cluster I – a group of 7 administrative-territorial regions with a high level of food security self-sufficiency (Vinnytsia, Volyn, Zhytomyr, Poltava, Rivne, Ternopil, and Khmelnytskyi regions), with an integral self-sufficiency coefficient ranging from 0.64 to 0.88; Cluster II – 7 administrative-territorial regions of Ukraine with an average level of food security self-sufficiency (Ivano-Frankivsk, Kirovohrad, Lviv, Sumy, Kherson, Cherkasy, Chernihiv regions), with an integral self-sufficiency coefficient ranging from 0.66 to 0.79; Cluster III – 2 administrative-territorial regions (Zakarpattia, Chernivtsi), with an integral food security index of 0.66-0.77; Cluster IV – 8 administrative-territorial regions with a low level of food self-sufficiency (Dnipropetrovsk, Donetsk, Zaporizhzhia, Kyiv, Luhansk, Mykolaiv, Odesa, Kharkiv), with an integral food self-sufficiency coefficient at the level of 0.42-0.63.

Keywords: food security, regional factors, agro-food systems, infrastructure, cluster analysis.